

Párhuzamos történelem? Az új megközelítések lehetőségeiről a szlovák-magyar viszonylatban

Szerző: *Miroslav Michela* adjunktus (Károly Egyetem, Prága)

A szerző kérésére Bárány Balázs olvasta fel a Történelemtanárok (35.) Országos Konferenciáján.

SLIDE 2

Kellemes napot kívánok mindenkinek, kedves kollégák!

Mindenekelőtt szeretném megköszönni a meghívást erre az érdekes konferenciára. Nagyon örülök annak, hogy időről időre megrendezésre kerülnek ilyen szlovák–magyar találkozók. Ez több mai résztvevőnek is köszönhető, akikkel már régóta együtt dolgozunk, és akikkel személyes barátság is összeköt.

Ugyanakkor – mint aki sok szakmai és nyilvános vitában vettem részt a szlovák–magyar kapcsolatok értelmezéséről (2003–2016) – őszintén szólva ma inkább szkeptikus megfigyelőnek érzem magam. Az utóbbi években már nemigen kapcsolódtam be hasonló kezdeményezésekbe.

SLIDE 3

A mai előadások többsége esettanulmányokra épül, én azonban úgy döntöttem, hogy inkább a korábbi közös kísérleteinkre és kiindulópontjainkra hivatkozom. Szeretném külön kiemelni a 2010 nyarán megrendezett konferenciát, amely Ausztria–Magyarország felbomlásáról és Trianon következményeiről szólt. Ennek eredményeként született a Limes folyóirat két magyar nyelvű száma, valamint egy szlovák nyelvű kötet, amelyet Vörös Lászlóval közösen állítottunk össze.

E munka egyik további eredménye a Trianon labirintusaiban (2016) című magyar nyelvű könyvem, amely szabadon elérhető az Academia.edu oldalamon.

SLIDE 4

Alapvető kritikám a szlovák – de ugyanúgy a magyar – történelemszemlélettel szemben az oktatásban és a közbeszédben is az úgynevezett módszertani nacionalizmus. Ez azt jelenti, hogy a történelem értelmezése a nemzeti történet és a nemzetállam története alá rendelődik, mintha ez volna az egyetlen lehetséges értelmezési keret.

Bár születtek didaktikai újítások, például a tankönyvfejlesztés terén, két évtizednyi vita után sem sikerült igazán kitörni ebből a módszertani csapdából. Tapasztalataimat több tucat nyilvános és szakmai vitára alapozom, amelyekben a történelmi kérdések rendre a „mi kontra ők” nemzeti szembenállás sémájában jelentek meg. Bár Szlovákiában az 1918 előtti történelmet ma már nem tekintik „idegen” történetnek, a múlthoz való viszony továbbra is összetett.

Eltérés mutatkozik például a történelmi terminológia használatában, az állam megnevezésében, vagy abban, miként közelítenek Magyarország/Uhorsko múltjához.

Kivételként említeném Demmel József munkáit a 19. századi szlovák nemzeti politikusokról, amelyeket Szlovákiában is kedvezően fogadtak. Hasonlóan újszerű szemléletet tükröz több dokumentumfilm is. Tehát vannak kísérletek a domináns narratíva megkérdőjelezésére, de a jelenlegi szlovák és magyar kormányzati politika az oktatás és a kultúra területén kevés teret enged az előrelépésnek.

Szlovákiában jelenleg erős állami beavatkozások történnek a független művészeti intézmények és ösztöndíjrendszerek működésébe, a „nemzeti politika” főként állami ünnepségek formájában jelenik meg. Magyarországi példaként a közelmúltban bemutatott, államilag erősen támogatott Hunyadi film említhető, amely nagy hatással van a közönségre, Szlovákiában és Csehországban is népszerűvé vált. Kritikusai viszont arra figyelmeztetnek, hogy erős fikciós és ideológiai elemei komoly dilemmát okozhatnak a történelemtanításban és -értelmezésben.

SLIDE 5

Szkeptikus nézetemet három dimenzióval szeretném alátámasztani, amelyek alapvetően befolyásolják a történelemtanítást:

- az állami–ideológiai dimenzió,
- a didaktikai–módszertani felkészültség,
- valamint a tanárok személyes motivációja.

Állami–ideológiai dimenzió: néhány évvel ezelőtt kormányzati szinten hiúsult meg egy közös történelemtankönyv (illetve párhuzamos szövegek) kidolgozásának kísérlete, annak ellenére, hogy miniszterelnöki szinten is volt rá ígéret. Ez fontos próbálkozás lett volna a közös értelmezési metszetek megtalálására, azzal a céllal, hogy eredményei bekerüljenek mind a szlovákiai, mind a magyarországi oktatásba. Bár a munka eredményeit közzétették, úgy tűnik, hogy ezek főként a szakmabeliek körében találtak visszhangra, a történelemtanításra viszont nem volt érdemi hatásuk. Szarka László erről biztosan sokkal részletesebben tudna beszélni.

Didaktikai–módszertani felkészültség: régi probléma. A Szlovák Történelmi Társulatban kezdeményeztük egy szakosztály létrehozását az iskolai történelemtanítás támogatására. Ebben fontos szerepe volt Viliam Kratochvílnak és Alžbeta Sniežkónak, akik szemináriumokat tartottak a pedagógusoknak, nagy sikerrel. 1989 után több tudományos szintű próbálkozás is volt, például a közös szlovák–magyar történészbizottság vagy a Szent Adalbert Alapítvány kezdeményezései. Ezek ellenére azonban nem látok jelentős előrelépést. Lehet, hogy csak én vagyok pesszimista...

A tanárok személyes motivációja döntő fontosságú. Egyes tanárok szakmai elhivatottsága, érdeklődése és önképzési törekvései biztosíthatják, hogy a diákok valóban kritikai impulzusokat kapjanak. Én ebben látom a legnagyobb reményt – ezért is köszönöm, hogy ma eljöttek.

SLIDE 6

Szlovákiában nemrég végrehajtották az általános iskolák állami oktatási programjának reformját. Ennek keretében létrehoztak egy integrált tantárgyat Ember és társadalom néven, amely a történelmet, az állampolgári ismereteket, a vallást és a földrajzot egyesíti. A reform előkészítése még az előző kormány idején kezdődött. Az új tantervet fokozatosan vezetik be, azonban a folyamat nem elég átgondolt: hiányos volt a felsőoktatásban és a továbbképzések

során adott felkészítés, akadozik a tankönyvfejlesztés és a módszertani támogatás is. A középiskolákban pedig teljesen hiányzik a reform hatásainak nyomon követése. Emellett nincs szakmai konszenzus az új integrált tantárgyról, mivel hasonló modell az EU más országában nem működik.

SLIDE 7

Hogy azonban ne csak a kritikai észrevételeket hangsúlyozzam, szeretnék bemutatni néhány érdekes cseh kezdeményezést is (sok ezek közül az intézetünkhöz köthető), ahol a kutatásalapú, problémaorientált és kritikai szemléletű tanítást egyre erőteljesebben támogatják.

historylab.cz

– történelmi forrásokkal való munka. A Covid-időszakban sok új felhasználót vonzott, különösen a tanárok körében.

SLIDE 8

Fraus tankönyv

– kutatásalapú, kortárs történelemtankönyv, amely a rangos BELMA 2022 versenyen a második helyet érte el Európában.

Dejepis Plus

– a kutatásalapú tanítási módszerek kísérleti validálása, amelyet a cseh oktatási minisztérium is támogat. Ez rendszerszintű innovációkhoz vezetett, különösen a tanulóközösségek szerepének hangsúlyozásában. E köré önszervező tanári Facebook-csoportok is szerveződtek, például Öregkori történelem, Korszerű történelem vagy Kölcsönös tanulás plusz.

SLIDE 9

Poznejme Cesko

– interaktív, képregényes mobilalkalmazás, amely közös családi kirándulásokhoz kapcsolódva mutat be cseh történelmi helyszíneket. A gyerekek játékos formában szereznek ismereteket a történelemről, miközben a kritikus gondolkodást és az információkezelés alapjait is gyakorolják.

Muzeumi projekt

– tanulmánykötet az egykori pártmúzeumok gyűjteményeiből származó tárgyak értelmezési lehetőségeiről. A könyv 13 tanulmányt tartalmaz, amelyek a munkásmozgalmi gyűjtemény tárgyainak sajátos történetét dolgozzák fel.

SLIDE 10

A számítógépes játékok is egyre népszerűbbek a történelemtanításban: cikk hat játék bemutatásával.

E kezdeményezések érdekessége, hogy a klasszikus, magoláson alapuló tanulás helyett a problémaorientált, kritikai szemlélet felé mozdítják el a történelemtanítás egész felfogását. A diákok számára könnyen hozzáférhető, érdekes digitális platformokat alkalmaznak.

SLIDE 11 – Összefoglalás

Összegzésként szeretném kiemelni, hogy bár a szlovák társadalomban több pozitív tendencia is megfigyelhető a történelmi események és jelenségek értelmezése terén, még mindig nem sikerült túllépni a nacionalista olvasatok csapdáján. Sőt, tovább élnek olyan párhuzamos értelmezések, amelyek inkább akadályozzák, semmint elősegítik a történelmi megértést.

Meggyőződésem, hogy a modern technológiák a történelemtanítás jellegét is jelentősen át fogják alakítani, különösen, hogy az elmúlt években Szlovákiában csökkentették a történelemórák számát.

Végül szeretném megköszönni mindannyiuknak, hogy szabadidejükből áldoznak az oktatás minőségének és feltételeinek javítására. Minőségi tanárok nélkül nem létezik minőségi oktatás.